

POSTMODERN ANLATILARDA ESKATOLOJİNİN YENİDEN ÜRETİMİ VE İHSAN OKTAY ANAR'IN "AMAT" İSİMLİ ROMANINDA ÖLÜM MİTİ

Reproduction of Eschatology in Postmodern Narratives and The Myth of Death in İhsan Oktay Anar's Novel "Amat"

Merve YILMAZ*

ÖZET

Sanatsal bir tür olan roman, günümüz dünyasında üniter yapıdan sıyrılarak kendisine yeni kimlikler inşa etmektedir. İnşa ettiği kimlikleri geleneğe ait değerlerle besleyen yazarlar, geleneğin önemli bir parçası olan mitleri kimi zaman yeniden yorumlamayı tercih etmektedirler. Yapıları itibarıyla de çoklu sese sahip olan romanlarda, mitoloji de pek çok sese bölünerek kullanılmaktadır. İnsanoğlunun hafızası kozmik dönemden itibaren pek çok soruya ev sahipliği yapmakta, cevapları ise hem gerçek hem de muhayyel dünyada aramaktadır. Eskatoloji de böyle bir arayışın neticesinde ortaya çıkmıştır. Yunanca "son" anlamına gelen, İslamî literatürde "ahiret" diye konumlandırılan bir mitolojik tür olan eskatoloji din, kült, sanatsal metinler tarafından farklı söylemler içerisinde yeniden kurgulanıp, yorumlanır. Eskatoloji, insan yaşamıyla ilişkili olan sonu yani yaşamdan kaçış metaforu olan ölümü ve ölümden sonra var olan hayatı bazen birey bazen de topluluklar üzerinden verir. Postmodernizmin yazara verdiği ayrıcalıklardan biri olan yeniden kurgunun serbestliği, İhsan Okay Anar'ın romanlarında inşa mekanizması haline gelir. Anar, romanını "Yaratılış, tufan, Nuh'un Gemisi, Kıyamet günü" gibi İslamî mitleri, isim ve olaylar üzerinden sembolleştirerek kullanmakta, eskatolojik hadiselerle değinmekten de çekinmemektedir. Postmodern roman yazan günümüz yazarlarından İhsan Oktay Anar, "Amat" isimli romanında yaşamı "mat" ederek bir gemi özelinde ölümü kurgular. Romanın bağlamında bulunan diğer mitler de bu sonu beslemektedirler. Bu çalışmada İhsan Okay Anar tarafından yazılan ve postmodern edebiyat yapıtlarından olan "Amat" isimli roman incelenmiştir. Öncelikle romanlarda mitin kullanılma meselesi ve eskatoloji mitlerinden bahsedilmiş, eserin anlaşılır kılınması için özeti verilmiş ve sonrasında eserde yer alan eskatoloji mitlerinin yeniden üretimi örnekler üzerinden sunulmuştur.

Anahtar Kelime: Roman, Mitoloji, Eskatoloji, Postmodern, İhsan Oktay Anar, Amat

ABSTRACT

The novel, which is an artistic genre, stands out from the unitary structure in today's world and builds new identities for itself. Writers who feed the identities they construct with the values belonging to the tradition sometimes prefer to reinterpret the myths that are an important part of the tradition. In novels, which also have multiple voices in terms of their structure, mythology is also used by dividing it into many voices. Human beings' memory has been hosting many questions since the cosmic period, and they are looking for answers in both the real and imaginary world. Eschatology also emerged as a result of such a search. Eschatology, which means "the end" in Greek and is a mythological genre positioned as "the hereafter" in Islamic literature, is reconstructed and interpreted by religion, cult, artistic texts in different discourses. Eschatology gives the end associated with human life, that is, death, which is a metaphor for escape from life, and the life that exists after death, sometimes through individuals and sometimes through communities. The freedom of re-fiction, which is one of the privileges given to the author by Postmodernism, becomes a construction mechanism in İhsan Okay Anar's novels. Anar uses Islamic myths such as "Creation, the flood, Noah's Ark, Doomsday" by symbolizing them through names and events and does not hesitate to touch on eschatological events in her novel. İhsan Oktay Anar, one of the modern writers who writes postmodern novels, fictionalizes death in a ship by "matting" life in his novel "Amat". Other myths found in the context of the novel also feed this ending. In this study, the novel titled "Amat", which is one of the postmodern literary works written by İhsan Okay Anar, was examined. First of all, the issue of using myth in novels and eschatological myths were mentioned, a summary of the work was given to make it understandable, and then the reproduction of eschatological myths contained in the work was presented through examples.

Keywords: Novel, Mythology, Eschatology, Postmodern, İhsan Oktay Anar, Amat

* Öğretim Görevlisi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, mrveyilmaz60@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2872-7271.

Giriş: Postmodernizme Dair

Sözcelerin estetik bir var oluş kaygısı güderek bir araya gelmesinden oluşan edebi dünya, aktif bir anlama, kavramsal uzama ve en nihayetinde hissi bir izaha sahiptir. Edebi dünya pek çok türe ev sahipliği yapmaktadır. Roman da bu türler arasında yer alır.

Roman; toplumsal, ideolojik, psikolojik söylence, masal ve mitleri; başlangıçta ise grotesk imgeleri bünyesinde çokça barındırır. Bahtin, grotesk imgelerin olduğu bu evreyi karnavala benzetir. Bahtin'e göre karnaval, cehennemi yiyip yutan ve doğuran yeryüzünü temsil etmekte, birçok kez bolluk simgesine dönüşmekte ölüm diye adlandırılan canavara gebe kalmaktadır. "Çeşitli biçim bozuklukları örneğin sarkık göbekler, kocaman burunlar veya kamburlar, gebeliğin veya doğurucu gücün arazlarıdır. Korku karşısında kazanılan zafer korkunun soyut olarak yok edilmesi değildir, eşanlı bir alaşağı etme ve yenilenme, neşeli bir dönüşümdür. Cehennem, çatlayıp yarılr ve bolluğa akıtılır. (Bahtin, 2020, s. 106). İfadelerde de görüldüğü üzere ilk roman-vâri anlatılarda, kelimeler bir araya gelerek cümbüş meydana getirmektedir. Ancak roman, zamanla grotesk imgelerden sıyrılarak gerçekçiliğin ağır bastığı imgelerle kuşanır.

Yapıtların karnavaldan romana evrilmesinden sonra, daha gerçekçi betimlemeler, psikolojik tahliller romanlarda vücut bulmaya başlar. Stendal, Balzac, Dostoyevski, Zola gerçekçi tarzda romanın gelişmesine katkıda bulunmuş isimlerdir. Gerçekçi romanın ardından okuyucu, edebi dünyada önce modern en nihayetinde de postmodern romanla karşılaşmaya başlar.

"Postmodernist edebiyatın ilk örnekleri, modernliğin izlerini taşıyan örneklerdir ve bu metinler hem modernist hem de postmodernist edebiyat içinde değerlendirilebilmektedirler. Gerçekte modern ve postmodern metinler arasında - benzer kurgusal özellikleri dışında tutarsak- önemli bir ayırım söz konusudur. O da modernist edebiyatın -postmodern edebiyatın tam aksine- bu dünyayı anlamlandırma çabasıdır." (Altın, 2013, s. 74).

Postmodern romanlar yirminci yüzyılda kendisini yazın dünyasında göstermeye başlar. Yazarlar, artık salt gerçekçiliği kurgulamaktan ziyade, kurmacanın sınırsızlığından faydalanıp romanı bir oyun alanı haline getirmek istemişlerdir. Bu aklın gerçeklikle yoğrulmuş, dümdüz, sıralı düzenine bir başkaldırıdır. Bireyin, dünyanın getirilerinden sıkılması edebi dünyada da eğlenceyi araması postmodern romanların peş peşe yayımlanmasını sağlar. 20. yüzyılda toplumsal yapıda meydana gelen çözümler, farklı türde eserlerin iç içe kullanılması, kültürlerin kaynaşması, toplumsal eşitsizliğin, oyunbazlığın görünür olması bu romanları besleyen altyapılar haline gelmektedir.

Postmodern romanda "oyun" ekseninde kurulan anlatı, okuyucuyu esere dahil etme gücüyle niteliğini arttırmaktadır. Giovanni Boccaccio'nun Dekameron'undan günümüze değin pek çok çarpıcı değişiklik geçiren roman, postmodernizmin etkisiyle yapısal anlamda da değişikliğe, dönüşüme uğramaktadır. Yazarın bunu yapmasındaki temel amaç, anlatının kendisini araç haline getirme düşüncesidir. Amaç değişmekte, yapı kurgu dünyasında ön plana çıkmaktadır. Berna Moran, Türk edebiyatına iki karşıt eğilimin egemen olduğunu söylemektedir:

"Bir yanda okura herhangi bir konuda (ahlaksal, siyaset, toplumsal vb. söyleyecek bir sözü olduğu için yazan ve sözü sunuş biçimini yalnızca bir araç olarak kullanma eğilimi gösteren yazarlar vardır. Beri yanda ise sunuş biçimini asıl amaç sayarken konusunu bir araç olarak kullanma eğilimi gösteren yazarlar buluruz." (Moran, 2019, s. 261).

Postmodern anlatılarda yazarın amacı bir meseleyi anlatmak değildir. O, anlatım tekniklerinin yardımıyla yeni bir "oyun alanı" inşa etmekte, bunu yaparken de kurgudan yardım almaktadır. Bu durumu "Temin ölümü" olarak adlandırabiliriz. Michel Foucault, "What is an Author?" başlıklı yazısında yazarı sorgulamaktadır. Bu yazıda, "Yazar ortadan kayboldu, tanrı ve insan ortak bir

ölümle öldü" ifadesini kullanır. Modern anlatı metinlerinde, yazar ortadan kaybolmaktadır. Foucoult'un "yazarın ölümü" olarak adlandırdığı mevzuu "temlerin ölümü" şeklinde postmodern eserlere uygulamak mümkündür. Gerçekten de tema artık yazarın bir meselesi olmaktan çıkmıştır. Edebi yapıtlardaki bu dönüşümün sebeplerinin arasında şüphesiz dönemin sosyolojik, psikolojik, tarihî ve siyasî olayları vardır. "Temin ölümü" ardından eserlerdeki yeni önemlerin ortaya çıkmasına olanak kılmıştır. Ölüm, biçimin bir kıymet haline gelmesini sağlar. Biçimin varlığı şüphesiz yeni değildir. Lakin hiçbir dönemde de "amaç" haline gelmemiş, bu kadar kutsanmamıştır.

Postmodern anlatılarla beraber yazarın daha da bireyselleştiği görülmektedir. Duyguların acizyeti, ruhun bunalımı, toplumsal bütünlükten kopuş ve tutunamama hali bireyselleşmeyi destekleyen unsurlardır. "Görüldüğü üzere postmodernite sanıldığı gibi sadece ideolojik, siyasal birtakım amaçlarla ortaya atılmış moda bir düşünce olmaktan çok, çağın getirdiği bütün sorunların aşılması için bilimin bulduğu yeniliklerle iç içe girmiş bir arayış bütünüdür." (Yalçın, 2003, s. 75). "... postmodernizm bir düşünce akımı da değildir. Postmodernizm, belki de modernizm kriziyle ortaya çıkan boşluğu dolduran her şeydir. Modernliğin sınırları ve gedikleri, başarı ve başarısızlıkları üzerine bir düşünme çabasıdır. Modernliğin yadsınması olduğu kadar onun aşılması şeklinde de yorumlanabilir." (Özgiraz, 2003, s. 123). Modernizmin aşılması ve postmodernizmin inşası edebi dünyayı besleyen önemlerden biri haline gelmekte, kurgular kırılmalar neticesinde oluşan zemine oturtulmaktadır.

1. Postmodernizmin Mitolojisi ve Eskatoloji Mitleri

Postmodernizmin oluşturduğu oyunda kullanılan kaynaklardan biri de mitlerdir. "Mit 'myth' kelimesi bazı araştırmacılara göre ilkel toplumlar için: Olay 'fable', 'fiction' karşılığı olarak kullanılmıştır. Mit'in asıl manası: 'Gerçek hikâye' ve bunun da ötesinde 'Sahip olunan çok değerli şeyler, kutsal, değerli ve manalı olandır.'" (Seyidoğlu, 2021, s. 15). "Her milletin, millî tefekkürünün, millî psikolojisinin, kendisine has özelliklerinin ilk kaynağı mitolojidir. Geniş mânada mitoloji dünyayı algılama görüşüdür. Başka bir şekilde söylemek gerekirse mit, bütün olarak algılanan paradigmanın, sentagmada değişikliği (metin ve içtimâî enstitüler vs.) gerçekleştirmesidir." (Bayat, 2007, s. 11). Eliade, mit için "Eski çağ insanının özel bir zihinsel yaratı repertuarının bir parçasını oluşturmaktadırlar..." (Eliade, 2020, s.68) ifadelerini kullanır. Mitolojinin simgesel ve lirik yapısı edebi yapıtların ondan beslenmesini sağlamaktadır. Böylece mitler de eserlerin birer oyun malzemesi haline gelmektedir. Mitler ile edebiyat arasında mütekabiliyet ilişkisi vardır. "Bir sanat kolu olarak edebiyatı oluşturan malzemeler öncelikle edebiyatın mayası mitin mutfağında yoğrulmuştur." (Vezir, 2021, s. 35). Mitin mutfağında yoğrulan mitolojik ürünler, edebiyatın içerisinde kendisine yer bularak, edebiyatın zenginleşmesini, genişlemesini sağlamıştır. Mitler kendi içerisinde ritüel mitler, yaratılış miteri, kült mitleri, prestij mitleri gibi pek çok türe ayrılmaktadır. Eskatoloji mitleri de bu türlerden biridir. Kıyametin ve yok oluşun anlatıldığı bu mitlerden yazın dünyası da faydalanmaktadır. "Tarihî şuurun ortaya çıkması ve dinî inançların güçlenmesiyle dünyanın sonu, kıyamet anlayışı da ağırlık kazanmaya başlar. Özellikle monoteist dinlerin baskısıyla kıyamet, onu hazırlayan sebepler, ön belirtiler vs. hakkında bir dizi hikâye anlatılmaktadır ki bunlar da eskatolojik mitleri oluşturmaktadır." (Bayat, 2007, s. 16). Eskatoloji, "Dünyanın sonunda olacak şeyler hakkında anlatılan hikâyelerdir. Bu hikâyelerde dünyanın nasıl bir değişim göstereceği tasvir edilir. Yerlerin, göklerin ve dağların parçalanacağı, insanların ve dünyanın yok olacağı her şeyin altüst olacağı ve hiçbir şeyin öngörülebilir olmayacağı bir son zamandan bahseder." (Yonar, 2019, s. 29). Eskatoloji; tufan, kıyamet, mesih, ahiret gibi konuları kapsamaktadır.

Jean Paul Roux, eskatolojinin köklerini çok eskiye dayandırmaktadır. Eski Roux, *Türk Mitolojisi* isimli eserinde "Felaketler, eski Türk yazıtlarında çoğu kez gök ve yerin 'düzensizliği' (Bazin) ya da 'köklü değişikliği' (Thomsen) olarak açıklanmaktadır. Yani bizler dolaylı yoldan, nihai yıkımın bu uyuşmazlığın bir

sonucu olduğuna inandırılıyor." (Roux, 2011, s. 74). Bu da bizleri dünyanın yaratılışından itibaren her şeyin zıddıyla var olduğu düşüncesine itmektedir. Varlık ya da yokluk, yaşam ya da ölüm vs. birbirinin aksidir. İnsan, var oluşunu ancak yok oluşla tamamlamaktadır. Eliade ise, eskatolojiyi bir gelecek kozmogonisinin ön belirtisi olarak görmektedir.

"Ancak her eskatoloji şu olgu üstünde durur: Yeni Yaratılış bu dünya kesin olarak ortadan kaldırılmadıkça gerçekleşemez. Burada artık yozlaşmış olan şeyin yeniden canlandırılması değil ama yeniden tümüyle yaratılabilmesi amacıyla eski dünyanın yok edilmesi söz konusudur. Başlangıçların sonsuz mutluluğu saplantısı, Dünya'nın yaratılışından beri var olmuş, ama giderek yozlaşmış olan her şeyin yok edilmesini gerektirir: Bu başlangıçtaki yetkinliğe yeniden dönmedeki tek yoldur." (Eliade, 2001, s. 70).

İnsanın başlangıçtaki saflığına, günahsızlığına dönebilmesinin tek yolu, yozlaşmış her şeyin yok olmasıdır. Yok olma ise ancak kıyamet ile gerçekleşebilmektedir. "Eskatolojik öğretisi içinde bulunan zamanı, geleceğin ışığı altında gösterir ve insana şöyle söyler: Bu dünya, tarihin ve doğanın dünyası, içinde bizim yaşadığımız dünya, içinde yalnızca dünyayla ilgili planlar yaptığımız dünya; geçici ve fanidir. Evet, sonsuzluğun karşısında bütünüyle boş ve gerçek dışıdır." (Bultmann, 2013, ss. 176-177).

Eskatolojik mitler kendilerine hem semavî dinlerde hem de dünya mitolojisinde geniş yer bulmaktadır. Dünya mitolojisindeki ve semavî dinlerdeki eskatoloji mitleri birbirine benzerlik göstermektedir. "Eskatolojik mitlerin birbirine benzemesinin temel nedeni hem dinler arası etkileşimlerin varlığı, hem arketipal olarak insanın, bir şeyin sonu fikrisabitine sahip bulunması hem de birbirinden etkilenmiş kültürlerin semavi dinlerin etkisiyle dönüşüme uğramasıdır." (Yonar, 2019, s.32). Bütün bunlara binaen, Eskatolojik mitler kavramı dillendirildiğinde zihin öncelikli olarak tufan mitlerini gün yüzüne çıkarmaktadır.

Oysa, birçok kozmik felaket, başka doğal afetler, salgın hastalıklar, Mesih, Altın Çağ gibi geleneksel eskatolojya mitlerinin yanı sıra, bunlara modern dünyaya özgü mitler de eklenmiştir. Ulusların aşırı nükleer silahlanması, jeopolitik soğuk savaşlar, iç savaşlar, ırkçılık, küresel terör, küresel ısınma, küresel ekonomik kriz, bir meteor çarpmasıyla karşı karşıya kalma olasılığımız, uzaylı saldırıları gibi uygarlığımızı tehdit eden modern kıyamet teorileri de çağımızın eskatolojya mitlerini oluşturmaktadır. (Çınaroğlu, 2008, s. 39)

Eskatolojinin zamanla yukarıda bahsi geçtiği şekilde dönüşüme uğrayacağı fikri, postmodern anlayış etrafında şekillenen roman, hikâye ve filmler üzerinden insanlığa sunulmaktadır. "Postmodernizm, 'insandan soyutladığı' bilgiyi, doğrudan 'üretici güç' sayar. 'Kendisi için güç' duruma gelen bilginin, 'gelecekte bir gün' (Ebedin bir anında), insanlığın başına bela olacağını, 'kıyamet ve mahşerin (insanlık sonunun) ileri teknoloji ürünü makinelerin saldırılarıyla yaşayacağını, roman, hikaye, resim, film ve akademik tezlerler insanlığa sürekli olarak pompalanmaktadır." (Atalayer, 2007, s. 18). Bu değişim ve dönüşüme uğramanın bizâtihi sebebi; postmodernizmin kendisidir. Postmodernizm bünyesine aldığı şeyleri dönüştürmekte, anlatısına uygun hale getirmektedir. Mitoloji de bunlardan biridir. Mitik bir ögeyi, oyununa uygun bir oyuncuya evirmektedir. Söz gelimi, dünyanın sonu imajının yer aldığı bir anlatıda mutlak sonu teknolojik ya da nüklüer bir sebebe bağlayabilmesi de bundandır.

1. AMAT: Hayatın "Mat" Edilmesi Üzerine

Amat'ta olaylar 1670 yılında Konstantiniye şehrinde başlamaktadır. 58 toplu büyük kalyon, sefere hazırlanmaktadır. Geminin kaptanı Diyalol paşa gemiye kişileri seçerek alır. Yalnız Süleyman Reis'i kendisi seçmez. Sefer için hazırlıklar tamamlanır en son yeniçerilerin de gemiye binmesiyle gemi sefere çıkar. Ancak pazartesi sefere çıkması planlanan gemi uğursuz sayılan salı günü sefere

çıkma zorunda kalır. Gemideki herkes bu durum yüzünden başlarına felaketlerin geleceğinin farkındadır ancak bir şey yapamazlar. Gemi mürettebatının, Müslüman oldukları halde cami minaresini bombalamak zorunda kalmaları, Venedik gemilerinin ağır darbelerine maruz kalmaları, tamir için demirlendikleri yerde saldırıya uğramaları, ganimet uğruna farkında olmadan veba salgınının baş gösterdiği gemiye binmeleri, sefer sırasında şiddetli rüzgara tutulmaları, taktıkları siyah sancak yüzünden bir de müslüman denizciler tarafından düşman kabul edilmeleri vs. romanın kurgu evrenini oluşturmaktadır.

Kurgunun sonunda, Süleyman Reis, Diyalol Paşa'nın kamarasına yasaklı kitabı okumak için girer. Kitabı okurken Diyalol Paşa'ya yakalanır. Diyalol Paşa'da ihanetin bedeli olarak onu vebalılarının bulunduğu odaya kilitler. Kendisini vebalılarının arasında bulan Süleyman Reis, hepsinin altında "AMAT" yazdığını fark eder. Bu sırada gemi de boruyu öttürmekle görevli olan İsrail de oradadır ve son kez boruyu acı bir şekilde öttürür. Bu sırada tüm gerçekliği kavrayan Süleyman Reis gemide ki Amat yazısının "A" harfini nişan alır ve vurarak "AMAT" ı "MAT" haline getirir. Tam bu anda gemideki tüm çiviler çözülür ve gerçek, sonsuzluğa doğru yol alınır.

2. Eskatolojik Bağlamda Amat Romanı ve Ölüm Miti

İhsan Oktay Anar, postmodern edebiyatın temsilcileri arasında yer almaktadır. 1995 yılında yayımladığı *Puslu Kıtalar Atlası* isimli eserinden 2022 yılında yayımladığı *Tiamat* isimli eserine kadar çizgisini bozmadan eserler kaleme alan yazar, yok oluşun romanı olan *Amat*'ta, bir gürhün helak olmasını sembolik bir dille anlatmaktadır. Postmodernizm anlayışıyla kaleme alınan *Amat* romanı, ölümün ve ölüme ait mitlerin kurgulandığı bir bağlama sahiptir. "Ölüm, tüm eskatolojik anlamları bir kenara bırakıldığında yaşıyor olmanın tanrısal/kutsal düzenidir. Bu düzen, oluyor olmanın iç dinamiğini besleyen gerçek bir ahenktir. Öyle ki ona tanrılar bile karşı çıkamaz." (Kurtar, 2015, s. 1). Çaresiz sonuç ve öğretilmiş gerçeklik olarak da kabul edilen 'ölüm', pek çok etkenin katkısıyla birlikte mutlak yok oluşu (kıyamet) beslemektedir. Kişi, dünya aleminde mutlak bir şekilde yok olmakta, ölecek kendi kıyametini gerçekleştirmektedir. Kıyametin temsili ise hem kutsal kitaplarda hem de anlatılarda yer almaktadır. Romanda yer alan her anlatı ise büyük sarmalı beslemektedir.

Ahmet Cevizci; eskatolojiyi ikiye ayırmaktadır: "Bireysel eskatoloji" ve "Sosyal eskatoloji". "Bunlardan bireysel eskatoloji, kişiyi ölümden sonra bekleyen kader üzerinde yoğunlaşırken, sosyal ya da kozmik eskatoloji, tarihin nihai, bu dünyada veya öte dünyadaki son durağını ele alır." (Altun, Çınaroğlu, 2020, s.36). İhsan Oktay Anar, *Amat* isimli eseri hem bireysel hem de sosyal eskatolojiye örnek oluşturacak bir kurguya sahiptir. Romanda yer alan Nuh Tufanı, cehenem, veba salgı, salı gününün uğursuzluğu sosyolojik eskatolojiyi; Habil ile Kabil, Remil falı, ölümsüzlük arayışı ise bireysel eskatolojiyi örneklemektedir.

İhsan Oktay Anar; romanında belli bir kesim üzerinden kıyameti izah etmektedir. Yazarın bu romanı, "1670 yılında İstanbul'dan Navarin'e doğru yol alan Amat isimli bir Osmanlı kalyonunun seyr ü seferi sırasında karşılaştığı maceralardan hareketle, yaratılıştan beri süregelen insan ve şeytan arasındaki ezeli mücadeleyi konu edinmektedir." (Koçakoğlu, 2010, s. 244). Yazar, konu edindiği mücadeleyi, roman özelinde ölüm ve yaşam arasında oluşan zıtlıklarla desteklemektedir. *Amat*, baştan sona ölümü hem var eden hem de yok eden kurgusuyla çatışmaları beslemekte, ölümü ve ölümsüzlüğü oluşturan taraflarıyla romanın aksiyonunu ayakta tutmaktadır.

Romanda ölümü ve kıyameti anlatan unsurlar şunlardır;

- Nuh Tufanı
- Salı gününün uğursuzluğu
- Cehennem
- Habil ile Kabil

- İsrail
- Salgın Hastalıklar (Veba)
- Remil Falı
- Ölümsüzlük arayışı

Roman, Eski Ahit'in ilk kitabı olan Tekvin'den bir epigraf ile başlar. Epigrafta yer alan ayet ise Nuh Tufanına göndermeler yapmaktadır. "Kendine Gofe ağacından bir gemi yap; gemide odalar yapacaksın ve onu içeriden ve dışarıdan ziftle ziftleyeceksin." (Tekvin, 6:14).

Aslında Tanrı'nın Nuh peygambere bir gemi yapma emrini içeren bu bölüm, metnin kutsal kaynaklarla olan ilişkisini hatırlatmaktadır. Başka bir ifadeyle sözü edilen epigraf eserin nüvesidir, diyebiliriz. Zira yazar anlatıyı Nuh adlı bir marangozun yaptığı bir gemi ve onun mürettebatı çerçevesinde kurgular. Ancak burada gemi yapılması emrini veren Tanrı değil şeytandır. (Koçakoğlu, 2010, s. 245).

Nuh Tufanı Tevrat, İncil, ve Kuran-ı Kerim'de yer alan bir hadisedir. Bu kutsal metinlere göre; yaratıcı, zulüm ve kötülüğün egemen olduğu topluma bir ceza vermeyi planlamaktadır. Ancak kendisine inanan insanları bu cezanın içerisine dahil etmek istemez ve Nuh peygambere bir gemi yapmasını söyler. Romandaki ilk dönüşüm de burada görülmektedir. Eserde gemi yapma emrini veren Allah değil şeytandır ve gemiye inanan, masum insanlar yerine 247 tane günahkâr alınır. Ve böylece yazar, semavî bir hadiseyi kurduğu oyuna uygun olacak şekilde değişime, dönüşüme uğratar. Bahsi geçen geminin yapımında 247 mezarın başında yetişen meşe ağacı kullanılır. "Navarin'deki o esrarengiz gemici mezarlığındaki meşe ağaçlarının sayısı kadar." (Anar, 2015, s. 18), "247 ha! Dedi, 'Gemide her birimize bir meşe ağacı düşüyor! Bu ne garip tesadüftür! Ey Allahım! Yoksa bu bir imtihan mı! Âh Güzel Allahım! Bize kıyma! Bize Acı! Bize kaldıramayacağımızı yüklem!'". (Anar, 2015, s. 170). Esasen, tufan miti çok yaygın kullanıma sahiptir. Gılgamış destanında, kutsal metinlerde, Sümer ve Akad'larda bu mitin çetitle versiyonlarına rastlamak mümkündür. Bu versiyonlar çeşitli farklılıkları barındırmalarına rağmen esas olarak aynı simgesel anlatımı paylaşmaktadırlar: "Yozlaşmış bir dünyayı ve insanlığı, onları yeniden yaratabilmek, yani başlangıçtaki bütünlüklerini yeniden kazandırmak için kökten yok etme gerekliliği." (Eliade, 2003, s. 210). Yazarın, yaşamı yok ederek yazdığı sonu bir kıyamet mitiyle başlatması da oldukça tutarlıdır.

Nuh Tufanı ile birlikte ölümü kurgulayan bir diğer unsur da salı günüdür. Salı günü; ölümü hatırlatan pek çok olaya ev sahipliği yapar. Romanda "Gabyarların ve marinellerin Göbelez Baba diye hitap ettiği yaşlı deniz kurdu ile palavra güvertesindeki kalem barnellerinden birinin tomarcılığını yapan 'Kazdağlı' lakaplı bir delikanlı..." (Anar, 2015, s. 19) arasındaki konuşmanın verildiği kısımda salı gününün ölümü hatırlatan uğursuzluğuna değinilmektedir. Buna göre; Göbelez Baba salı günü sefere çıkılmayacağını belirtir. Bu konuşmada salı gününün, kan günü kabul edildiği görülmektedir. Kabil'in öz kardeşini salı günü öldürmesi, Havva'nın salı günü âdet görmesi, Hz. Musaya'a inanan sihirbazların Firavun tarafından yine salı günü öldürülmesi kan günü olmasının delilleri olarak gösterilir. "Âdem Peygamber'in oğlu Kabil, öz kardeşini bir Salı günü öldürmüştü. Ayrıca Havva Anamız yine Salı günü âdet gördü. Aynı gün ölen başka o kadar çok sayıda insan var ki! Mesela Firavun'un sihirbazları. Bu adamların hepsi Hazreti Musa'ya inanmışlardı, Zekeriya Aleyhisselâm ile Firevun'un karısı Asiye de hep Salı günü öldüler." (Anar, 2015, s. 20). Salı günü olmadan geminin yola çıkması gerekmektedir. Bütün çabalara rağmen gemi uğursuz kabul edilen salı günü yola çıkar. "Ne aksiliktir ki, palamar iskeleden alınmadan önce Arap Camii'nin müezzinleri yanık sesleriyle sabah ezanını okumaya başladılar. Ne yazık ki artık günlerden Salı, yani Kan Günü idi." (Anar, 2015, s. 40).

Ölüme dair hakikatler kitabın genelinde kendine yer bulmaktadır. Bunlardan biri "cehennem"dir. Cehennem, ölümden sonra günahkârların azap çekeceği yer olarak tanımlanmaktadır. Amat'ta cehenneme dair en belirgin

göndermelerden biri Dante Alighieri'nin *İlâhî Komedya'sı* üzerinden yapılmaktadır. "Cehennem, dünyanın merkezine doğru inen ve huni gibi gittikçe daralan dokuz kat gökten oluşmakta, her katta suçlulara aşağı doğru gittikçe ağırlaşan işkenceler yapılmaktadır." (İslamansiklopedisi.Org.Tr/İlahi-Komedya (18.10.2022) Eserdeki karakterin yaptığı bu cehennem yolculuğunda ona ünlü Latin şairi Vergilius eşlik eder. Amat'ta bu kısım farklıdır. *İlâhî Komedya'da*; Soylu Kast, Şehvet, Açgözlülük, Hırs, Gazap/Öfke, Sapkınlık, Şiddet, Sahtekarlık, İhanet isimli cehennemin dokuz katı mevcuttur. Ancak, Amat'ta bu katlar; Sair, Sakar, Cahîm, Hutame, Lezâ, Hâviye, isimlendirilmeleriyle güverte katları olarak görülmektedir. Sair güvertesi; "...parasına tavla ve satranç oynamak, yaptıkları iyilikleri fukaranın başına kakmak, komşularına ezâ vermek gibi ağır günahlar işlemişler..." (Anar, 2015, s.52), Sakar güvertesi; "Karılarını talâk-ı selâse ile boşayan kocalara hileli hüлле yapan, analarına ve babalarına eziyet eden, Ramazan'da özürsüz oruç tutmayan bu insanlar..." (Anar, 2015, s. 53), Cahîm güvertesi; "Efendilerinden kaçan köleler, ölçüde tartıda hile yapanlar, cemaate gitmeyip tek başına namaz kılmayı huy edinenler..." (Anar, 2015, s. 53), Hutame güvertesi; "Ganimet malına hıyanet edenler, zina suçu işleyenler ve söz taşıyıp dedikodu yapan günahkârlar..." (Anar, 2015, s. 53), Lezâ güvertesi; "Zina yapanlar, başkalarını hor görüp büyüklük taslayan kibirliler, savaşta ve kavgalarda firar edenler..." (Anar, 2015, s. 54) şeklinde anlatılmaktadır, geminin ve sembolize ettiği cehennemin son katı olarak bahsedilen Hâviye güvertesinden ise; "Aşağıda bir kat daha var ama ben oraya giremem. Çünkü o kat sadece bir günahkâra ayrıldı. Sonsuza kadar azap çekecek." (Anar, 2015, s. 54) bahsedilmektedir.

Azrail adını verdikleri cellatın yaptığı bu gezide ona bir şair değil, Mâlik isimli karakter eşlik etmektedir. "...iri yarı, zebellâ gibi biri..." (Anar, 2015, s. 52) şeklinde betimlenen Mâlik, İslamiyet inancında cehennem yöneticisi olan meleğin ismidir. "Mâlik Cehennem bekçilerinin en büyüğü ve reisleridir. Peygamber (s.a.v.) onu İsrâ gecesini görmüştür ve o Peygamber (s.a.v.)'e selam vermiştir." Müslim Enes'in hadisinden. Aynı zamanda Peygamber (s.a.v.) onu rüyada da görmüştür. O çok çirkin bir yaratılıştadır. İnsanlar içinde gördüğün en kötü adamın görüntüsü gibi." Daha önce bu Samüre b. Cündüb'ün hadisinde de geçmişti." (İbn Receb El-Hanbeli, 2017, s. 71). Hanbeli'nin "...insanlar içinde gördüğün en kötü adamın görüntüsü gibi" (İbn Receb El-Hanbeli, 2017, s. 71) ifadesi ile yazarın Mâlik ile ilgili betimlemesi birbiriyle tutarlılık göstermektedir.

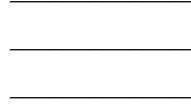
Kitapta ilk cinayete göndermeler yapan bir kısım da yer almaktadır. Kabil ile Habil, Havva ve Adem'in iki oğludur. Kabil, kıskançlık nedeniyle kardeşi Habil'i öldürür. Bu ölüm hem semavî dinlerde hem de halk anlatılarında yeryüzündeki ilk cinayet olarak kabul görmektedir. Bu kabulü yazar, kendi kurgusu içerisinde eritir. Malta Limanı'na demirleyen Amat'ta yer alan Habil isimli delikanlı Müslüman olacağını söyleyerek yalana başvuran bir Maltalı şövalye tarafından öldürülür. Habil öldürüldüğü sırada elindeki mushaftan "Ve minennâsi men yekuülü amenna billâhi ve bil yevmi'l âhiri ve mâ hüm bimü'miniyn." (Bakara, 8)¹ ayetini okumaktadır. Burada işlenen ilk cinayet anlatılmamaktadır lâkin Habil ismi üzerinden sembolizasyon yapılarak göndermelerde bulunulmuştur.

Amat'ta isim sembolizasyonu önemli bir yer tutmaktadır. Karakterler, özellikle semavî inançlara göndermeler yapan isimler taşımaktadır. İsrâfil ismi de bunlardan biridir. "Kuran'da isminden söz edilmeyen, fakat İslam geleneğinde son derece meşhur olan üçüncü büyük melek, kıyameti başlatan sürü üfleyecek İsrâfil'dir." (Schimmel, 2004, s. 292). İsrâfil'in suru ilk üflemesinde kıyametin gerçekleşeceği ikinci üflemesinde ise ölen insanları diğer alemde tekrar diriltileceği inancı hakimdir. Semavî anlatılarda, tanrı tarafından verilen bu görev romanda dönüşüme uğramaktadır. Romanda emir veren tanrı değil, şeytanı temsil eden Diyavol Paşa'dır. Görev de bir meleğe değil kişiye verilir. İsrâfil, gemideki boruyu

¹ "İnsanlardan öyleleri vardır ki, inanmadıkları hâlde 'Allah'a ve ahiret gününe inandık' derler. (Bakara/8)

üfleterek ses çıkarabilen tek kişidir. Bu nedenle teyakkuz halinde borunun üflenmesi görevini üstlenir. "...Sakin unutma! dedi, 'Sadece ve sadece nöbetçi zâbit, 'Teyakkuz!' diye bağırdığında üfleyeceksin boruyu! Bu hâl dışında bu gemide boru sesi duyarsam sopayı yersin! Çünkü senden başka kimse çalamaz bu aleti.'" (Anar, 2015, s. 58). Geminin teyakkuz halinde olması ölümü gemicilere hatırlatmakta, gemicilerin düşmana karşı tetikte durmasını sağlamaktadır.

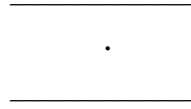
Ölüme dair bir diğer unsur da remil falı ile görülmektedir. Romanda Nuh usta isimli karakter gemideki mürettebata remil falı bakmaktadır. Ancak kime bakarsa baksın "nahs-ı dail" adını verdikleri şekil çıkmaktadır.

.

Gemide bulunan 21 mürettebatın falında görselde yer alan şekil çıkmaktadır. "Remil ilminde 'nahs-ı dahil' denilen en uğursuz şekil olduğunu ölümü ve zulmü..." (Anar, 2015, s. 104) simgelediği söylenmektedir. Ancak fal bununla bitmemektedir. Fal baktıran mürettebat arasında ortak bir nokta daha ortaya çıkar. Bu da 'kabz-ı hariç' şeklindedir.

.

.

Fal bakanlar, falın üçüncü hanesinde bu şeklin çıkmasını olan ya da olacak olan ölümlere yormaktadır. "Kadim remil üstâtları eğer üçüncü hanedeysse bu şeklin, birçok ölümün hem olmuş olduğunu hem de olacağını bildirdiğini söylemiştir. Onlara göre 'enkıs' kurşunun, 'kabz-ı hariç' ise tahta veya kerestenin timsaliydi. İlki iyi şeylerin yokluğuna, diğeri ise kötü şeylerin varlığına delâlet etmekteydi." (Anar, 2015, s. 104). Falına baktıran 21 kişinin tamamı bir vakitler adam öldürmüştür.

Romanın kurgusunda meydana gelen ölümler şahıstan topluluğa giden bir süreç izlemektedir. Şahısların ölümüyle başlayan bu süreç gemi mürettebatının tamamının ölümüyle sonlanmaktadır. Gemi mürettebatının tamamının ölümünün sebebi olarak veba hastalığı ile karşılaşmaktadır. "Veba hastalığı, fare ve diğer kemirici hayvanlar üzerinde bulunan pireler yoluyla insanlara geçer. Lağım farelerinin asalağı olan pireler, fare ölümleriyle konak değiştirirler ve yerleştikleri yeni konağın kanını emerken veba mikrobunu bulaştırırlar. Böylece mikrop, diğer memeliler ile birlikte insanlara da geçer." (Turna, 2011, s. 3). *Amat*'taki mürettebat ganimet arzusu nedeniyle gereken kontrol sağlanmadan veba hastalığından muzdarip gemiye biner. Bu da hastalığın kendilerine bulaşmasına neden olur. Böylece kurguda ölüm, sarmalı genişletilerek çoklulaştırılmakta, kıyamete bir adım daha yaklaşmaktadır.

Ölüm kendi içerisinde en büyük karşıtlığı da barındırmaktadır: ölümsüzlük. Ölümsüzlük, ruhun yahut bedenın bakî kalmasıdır. Ancak İslâmiyet'te bedenın bâkî kalmasına dair hüküm yoktur. Aksine Kuran-ı Kerim'de yer alan "Küllî nefsin zâikatü'l-mevt"² ayetinde "Her canlı ölümü tadacak ve sonunda dönüp huzurumuza geleceksiniz." denilmektedir. Bu ayetten de izahatle beden mefhumu için ölümsüzlük vaki değildir. Ancak; "Ruhçu kuramın kabul ettiği

² (Ankebut/57)

ölümsüzlük düşüncesi, geleneksel anlamda, kişinin ölümünden sonra bedensiz bir şekilde yaşamını sürdürmesi inancına dayanmaktadır." (Aktürk, 2014, s.140). Romanda ölümsüzlük, Süleyman Reis karakteri üzerinden verilmektedir. Süleyman Reis, Diyavol Paşa'nın kitaplığından bir kitap alır ve rastgele bir sayfa açar. Fal niyetiyle baktığı kitapta karşısına çıkan cümleler karşısında sarsılır. Kitapta iyi insanların öldükten sonra ahiret hayatlarının güzel olanaklarını yaşayabileceklerinden, günahkâr insanların ise günahlarından dolayı tam anlamıyla yok olup ortadan kalkacaklarından bahsetmektedir. Ölümsüzlüğü tahayyül eden Süleyman Reis, fal niyetiyle sayfalarını açtığı kitaptan çıkan ölümü fısıldayan cümleler karşısında şoka uğrar. Günahkâr olduğuna inanan Süleyman Reis, "Ruhunun da bedeni gibi ölümlü olduğunu öğrendikten sonra..." (Anar, 2015, s.29) büyük bir telaşa kapılır.

"... mitsel dünyada doğum ve ölüm hayatın en önemli geçiş noktaları olarak tasavvur edilirler. Bu yüzden bunlar çeşitli törenlerle anılmaya başlanmıştır; ancak bilinmeyen bir yolculuğa gidiş ve bu dünyadan ayrılış korkuyu, üzüntüyü, ölümle mücadeleyi; dolayısıyla ölümsüzlük arayışını doğurmuştur. Bu arayış ebedi hayat için ölüm denizini aşmaya çalışan, Sumerlerin büyük kahramanı Gılgamış mitlerinde, Yunanlıların Hekim Tanrısı Asklepios'un, Medusa'nın boğazındaki kanı kullanmasında, Makedonyalı İskender'in "ab-ı hayat" için karanlıklar ülkesine gidişinde ya da Lokman Hekim'in ölümsüzlüğün çaresini bulabilmek için bitkilerin dilini öğrenmesinde karşımıza çıkmaktadır." (Kılıç, Y. , Eser, E., 2017, ss. 127-128).

Süleyman Reis; Asklepios, Makedonyalı İskender yahut Lokman Hekim gibi ölümsüzlüğün peşine düşer. Ancak nihai son onu da bulmakta roman kurgusu içerisinde ölümle karşılaşmaktadır.

Romanda ölümsüzlüğe değinilen kısımlardan biri de Lokman Hekim'in anlatıldığı bölümdür. "Dini eserlerimizde bilge bir kişi olarak anılan Lokman Hekim, edebiyatımızda ve folklorumuzda bu bilgeliği yanında her derdin çaresini bulmuş büyük bir hekim olarak yer almaktadır." (Öger, 2009, s. 80). Ölümsüzlüğü bulduğu inanılan Lokman Hekim, *Amat*'ta bu özelliği ile yer almaktadır. "Efsaneye göre bu otu (ölümsüzlük otu) bulmuş. Fakat bir rüzgâr, ölümsüzlüğün esrarını açıkladığı kitabın birçok sayfasını uçurup götürmüştü." (Anar, 2015, s. 189). İslamî kaidelerde ölümden sonra var olan hayatın ebediliğine, sonsuzluğuna, ölümsüzlüğüne inanılmaktadır. Eserin sonunda günahkârların ölümsüzlüğü tahayyül eden Diyavol Paşa'ya karşı Süleyman Reis, ölümsüzlüğü öldürerek ölüme gemidekilerle beraber uzanır.

"Geminin kış aynalığında bulunan "AMAT" isminin "A" harfini düşürdükten sonra geriye "MAT" kalır. Bu kelime ölüm anlamına geldiği için gemi bir anda paramparça olur. Böylece kendisini ve mürettebatı sonsuza kadar şeytanın esiri olmaktan kurtaran Süleyman, iyilerin ödülü olan sonsuz ahiret hayatının güzelliklerini de hak etmiş olur. (Sarı, 2019, s. 26).

Ölüm, mutlak yok oluşun başlangıç aşamasını temsil etmekte, sarmalın parçalarını oluşturmaktadır. Amat'ın ölüm üzerine yarattığı kurguda da bunlar sıkça görülmekte, her yeni ölüm büyük ölümü beslemektedir. Ve nihayetinde yazar ölümü inşa ettiği eserinde ölümsüzlükten de yararlanarak oyunun çatışma mekanizmasını kurmaktadır.

Sonuç

Postmodernizm, 1870'lerde sanat eleştirisi alanında kendini göstermeye başlamakta, 1960'lı yıllarda ise çoğunlukla New Yorklu kuramcılar ve düşünürler tarafından kullanılmaktadır. Postmodernizm, gerçeği ve hayali aynı anda sunmaktadır. Postmodern eserler kaleme alan yazarlar, pek çok yeniliğe öncülük yapmaktadırlar. Özellikle, geleneksel roman formunda yaptıkları değişikliklerle de okuyucuyu şaşırtan postmodernist yazarlar, kurgu evrenlerini oyun alanına çevirmekte, okuyucuyu bu oyun alanına dahil etmeye çalışmaktadır.

Mitler ise postmodernist yazarların kurgu evreninin zeminini oluşturan

yapı taşlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Mitleri roman dünyasına dahil eden postmodern yazarlardan birisi de İhsan Oktay Anar'dır. Yazar, özellikle *Amat* isimli romanında mitleri alt metin olarak kullanmaktadır. Çalışmanın da temel konusunu oluşturan bu kullanımda en çok eskatoloji mitlerine yer verilmektedir. Yazar, eskatolojik mitleri yedi konu üzerinden sunmakta, romanını bu konular üzerinden beslemektedir. Romanda karşılaşılan ilk eskatolojik mit Nuh Tufanı'dır. Yarattığı, zulüm ve kötülüğün egemen olduğu bir topluma ceza vermeyi planlamaktadır. Ancak kendisine inananları bu cezaya dahil etmek istemez ve Nuh'a gemi yapmasını emreder. Romandaki ilk metamorfoz burada görülür. Romanda geminin yapılmasını emreden Allah değil, Şeytan'dır ve gemiye inanan masumların yerine 247 günahkâr alınır. Böylece, semavî anlatılarda ve dünya mitolojisinde yaygın bir yere sahip olan bu eskatolojik hadise, romanda dönüşüme uğrayarak kullanılmıştır.

Postmodern anlatının yapısına uygun olarak gerçekleşen dönüşümlerden biri de cehennem ögesi üzerinedir. Dante Alighieri'nin İlahî Komedyası'na göndermelerde de bulunan bu kısım yazarın kurguladığı oyuna ortak olarak eseri karnavallaştırır. Cehennemin katlarını, gemi güverteleri üzerinden sembolleştiren yazar, yaptığı betimlemelerle anlatımını pekiştirmektedir. Bilindiği üzere cehennem kıyamet sonrasında günahkâr insanların ceza çekecekleri yer olarak ifade edilmektedir. Geminin tamamının günahkâr insanlardan oluşması, gemiyi bir nevi cehenneme çeviren unsur olmasına neden olmaktadır.

Yazar ayrıca ölümü hatırlatan, çağrıştıran diğer mitlere de eserinde yer vermektedir. Anar; remil falı, Habil ile Kabil meselesi, salı gününün uğursuzluğu, İsrail ve salgın bir hastalık olarak veba gibi unsurları kullanarak romandaki ölümü besler ve nihayetinde *Amat* isimli geminin mat edilmesine giden yolu açar. Böylece gemi bünyesinde barındırdığı ölümlerle kendi kıyametini yaşamış olur. Romanda ölümü çağrıştıran unsurlardan biri Remil falıdır. Remil falına baktıran mürettebatın tamamında ölüm şekli çıkar. Bu hem geçmişte işledikleri cinayete hem de gelecekte başlarına gelecek mutlak sona bir işarettir. Habil ve Kabil ile İsrail romanda isim sembolizasyonu üzerinden kullanılmaktadır. İlk cinayet ve kıyamete gönderme yapan bu isimler roman kurgusunda yine dönüşüme uğrayan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Habil'in romanda cinayete kurban gitmesi, İsrail'in ise gemiyi teyakkuz haline getirecek olan boruyu çalması yapılan sembolizasyonun göstergelerindedir. Salı günü ise, romanda kan günü olarak kabul edilmektedir. Mürettebata göre; sefere salı günü çıkılması başlarına gelecek olan uğursuzlukların habercisidir. Kalyonun kıyametini gerçekleştiren unsur olarak da veba salgını verilmektedir. Ganimet alma isteğiyle veba salgınının baş gösterdiği gemiye binmeleri, gemi mürettebatının toplu ölümüne neden olur. Ancak kalyonun asıl kıyameti *Amat* isminin Süleyman Reis tarafından "Mat" edilmesiyle gerçekleşir.

Sonuç olarak, postmodern romanlar temin ölümünden hareketle meseleyi amaç dışı bırakmakta, oluşturulan anlatılarla kurguyu bir oyun alanı haline getirmektedir. Pek çok ögeyi oyunlarına dahil eden yazarlar, mitolojiden de yararlanmaktan geri kalmazlar. Mitolojik unsurlar kimi zaman dönüşüme, değişime uğramakta kimi zaman da doğallığı bozulmadan esere dahil edilmektedir. Postmodern yazarın salt amacı mitolojiyi kullanmak da değildir zaten. Yazar, oyununa arkadaş dahil etme gayesi taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Aktürk, E. (2014). *Eskatolojik Açıdan Kişisel Özdeşlik Sorunu*. Araştırma Yayınları.
- Altın, N. Ş. (2013). *Edebiyat Sosyolojisi Açısından Postmodern Romanın Toplumsal Temelleri*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Altun, I.; Çınaroğlu M. (2020). "Tarihin Sonu" Olgusu ve Eskatolojya Mitleri. Millî Folklor 128 (Kış 2020): 28-40.
- Anar, İ. O. (2015). *Amat*. İletişim Yayınları.
- Ankebut/57

- Atalayer, F. (2007). *Zaman, Postmodernizm, Türk Mitolojisi ve Yaratıcılık*. Anadolu Sanat. S. 18. s. 18-28.
- Bahtin, M. (2020). *Karnaval'dan Romana (Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar)*. Ayrıntı Yayınları.
- Bakara suresi, 2/8
- Bayat, F. (2007). *Mitolojiye Giriş*. Ötüken Neşriyat.
- Bultmann, R. (2006). *Tarih ve Eskatoloji Sonsuzluğun Mevcudiyeti* (çev. Emir Kuşcu). Eski Yeni Yayınları.
- Cevizci, Ahmet (2005). *Felsefe Sözlüğü*. Paradigma Yayınları.
- Çınaroğlu, M. (2008). *Türk Kültüründe Eskatoloji Mitlerine Dair Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Ecevit, Y. (2014). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İletişim Yayınları.
- Eliade, M. (2020). *İmgeler ve Simgeler*. (Çev. M. Ali Kılıçbay). Doğu Batı Yayınları.
- Eliade, M. (2003). *Dünsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*. Kabalıcı Yayınevi.
- Eliade, M. (2001). *Mitlerin Özellikleri*. Om Yayınevi.
- Foucault, M. (1998). "What is an Author?". *Aesthetics, Methos and Epistemology*. (Ed. James D. Faubion). The New Press.
- İbn-i Receb El Hanbeli (2017). *Bütün Yönleriyle Cehennem*. Polen Yayınları.
- Kılıç, Y. , Eser, E. (2017). "Eskiçağ Toplularının Mitolojisinde Ölümsüzlük Arayışı (Ölümsüzlük Sembolü Olarak Bazı Bitki, Su ve Hayvanlar)". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 4: 122-156
- Koçakoğlu, A. (2010). *Yerli Bir Postmodern İhsan Oktay Anar*. Palet Yayınları.
- Kurtar, S. (2015). *Varoluşun Adaleti: Ölüm*. Bibliotech Dergisi. Yıl:7. S.21.s.1-10.
- Moran, B. (2019). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2 (Sabahattin Ali'den Yusuf Atılgan'a)*. İletişim Yayınları.
- Öger, A. (2007). *Uygur Efsanelerinde Lokman Hekim*. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi , 7 (1) , 79-95.
- Harman, Ö. F. "Cehennem", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/cehennem> (03.10.2022).
- Özkiraz, A. (2003). *Modernleşme Teorileri ve Postmodern Durum*. Çizgi Kitabevi.
- Roux, J. P. (2011). *Eski Türk Mitolojisi*. BilgeSu Yayıncılık.
- Sarı, M. (2019). *Metinler Arası Bağlamında İhsan Oktay Anar'ın Romanlarında Kutsal Metinlerin İzleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Schimmel, A. (2004). *Tanrı'nın Yeyüzündeki İşaretleri*. Kabalıcı Yayınları.
- Seyidoğlu, B. (2021). *Mitoloji Üzerine Araştırmalar (Metinler ve Tahliller)*. Dergâh Yayınları.
- Şakiroğlu, M. H. "İlâhî Komedyâ", Tdv İslâm Ansiklopedisi, <https://Islamansiklopedisi.Org.Tr/İlahi-Komedyâ> (18.10.2022).
- Turna, N. (2011). *İstanbul'un Veba İle İmtihanı: 1811- 1812 Veba Salgını Bağlamında Toplum ve Ekonomi*. *Studies Of The Ottoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları)*, 1 (1) , 1-36.
- Vezir, G. (2021). "Mit, Felsefe ve Edebiyat". Üç Elma (Mitoloji, Folklor, Fantastik). (Ed. Burcu Bayer). Ketebe Yayınları.
- Yalçın, A. (2003). *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı 1946- 2000*. Akçağ Yayınları.
- Yonar, G. (2019). *Kıyamet Mitolojileri- Kurtla Kıyamete Kalmak*. Ötüken Yayınları.

Hakem Değerlendirmesi: Dış, bağımsız.

Yazar Katkıları:

Birinci yazar: %100

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions:

First Author: %100

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.